

DEMOKRATISK KAPITALBILDNING

Av civilekonom CARL LEISSNER

DIREKTÖR AXEL IVEROTH i Sveriges Industriförbund gjorde för kort tid sedan ett uttalande om kapitalbildningen under 60-talet. Han framhöll bl. a. att det finns mycket som tyder på att ökningstakten i företagssparandet kommer att bli långsammare än under 50-talet. En faktor som kommer att verka dämpande på företagssparandet är den ökade internationella konkurrens vi nu har att vänta. Denna kommer att framtvinga lägre vinstmarginaller för många företag, vilket är det samma som en inkomstöverföring från företagen till hushållen. Eftersom hushållens sparkvot sannolikt är lägre än företagens kan resultatet bli en total sparandeminskning.

En relativ minskning av det totala sparandet till följd av den nedgång i företagssparandet, som 60-talet förmodligen kommer att föra med sig, kan undgås endast om hushållssparandet och/eller det offentliga sparandet ökar.

Direktör Iveroth sade sig för sin del vara mindre pessimistisk än många andra beträffande möjligheterna att öka hushållens sparande och ansåg att det snarare

finns mycket som tyder på att hushållssparandet kan komma att öka helt av sig självt. Då konsumenterna tillgodosett sitt behov av konsumentkapitalvaror, framför allt bilar och TV-apparater, är det mycket möjligt att preferenserna kommer att förskjutas dithän, att man sätter som nästa mål att öka sitt sparande. Det är tänkbart, att denna inställningsförändring kan komma att ske mycket hastigt och bli av genomgripande karaktär. Detta ökade sparande kommer inte endast att ta formen av egnahems- och försäkringssparande utan man kommer säkert också att vilja ha ett eget bankkonto och en egen aktieportfölj.

Direktör Iveroths uttalande kan utgöra en lämplig utgångspunkt för några reflexioner kring kapitalbildnings- och kapitalförsörjningsproblemen. Vad inträffar vid en relativ nedgång i det totala sparandet? Hur stor är sannolikheten för en spontan ökning av hushållssparandet? Vilka möjligheter finns det att stimulera hushållssparandet? Vad inträffar om minskningen av företagssparandet kompenseras genom ökning av det offentliga spa-

randet och ej hushållssparandet? Vilken form av kapitalbildning är mest önskvärd ur social och demokratisk synpunkt?

En reell minskning av det totala sparandet, dvs. en utökning av konsumtionen på bekostnad av investeringsverksamheten, måste resultera i en avsakning i det ekonomiska framåtskridandet. Om däremot investeringsverksamheten upprätthålles i oförändrad omfattning även om det monetära sparandet minskar, måste detta leda till ökad inflation. I och för sig finns det väl mer att säga om en minskning av företagssparandet som ej uppvägs av ökat hushållssparande och/eller offentligt sparande men i detta sammanhang kan det räcka att konstatera, att varken lägre framstegstakt eller ökad inflation framstår som något eftersträfvansvärt.

Utsikterna att hushållssparandet ökar spontant kan naturligtvis bedömas olika. Direktör Iveroth menar att utsikterna härför är ganska ljusa. Sedan man nu i stor utsträckning tillgodosett behoven av vissa konsumentkapitalvaror kan det bli aktuellt att skaffa ett sparkapital. Möjligheten av en sådan utveckling kan väl inte uteslutas. Det finns emellertid skäl att erinra om de mycket stora motivförskjutningar, som måste ha ägt rum hos spararna under bara några decennier.

Före det sociala genombrottet var de allra flesta hänvisade till att

lösa sina trygghetsproblem genom enskilt sparande. Fattigvården utgjorde då samhällets enda skydd mot svält och köld för den som stod utan inkomst på grund av sjukdom, arbetslöshet eller ålderdom. Endast ett sparkapital kunde ge några garantier mot en standardsänkning ner till ett absolut minimum vid tillfälliga eller varaktiga inkomstbortfall. Trygghetsbehovet utgör säkerligen alltjämt en beaktansvärd drivfjäder till enskilt sparande men det ligger i sakens natur att det inte kan verka med tillnärmelsevis samma styrka som tidigare.

Sparandet har mycket större betydelse för den som är sin egen företagare än för en anställd. Företagaren är i hög grad beroende av möjligheterna att genom sparande skaffa medel till rörelsens konsolidering och utvidgning. För honom är detta kanske den säkraste vägen till bättre inkomster. För den anställde, som numera vanligen räknar med att han i framtiden får större inkomst och i varje fall kommer i åtnjutande av de regelbundet återkommande generella lönehöjningarna, måste situationen te sig helt annorlunda. Att spara en del av den nutida, lägre arbetsinkomsten för att dryga ut den framtida, högre med avkastningen från ett sparkapital torde mången finna en smula långsökt.

Strukturförändringarna inom näringslivet, främst jordbruket och handeln, medför att antalet företa-

gare minskar i förhållande till antalet anställda. Enligt taxeringsstatistiken minskade antalet företagare per 1 000 yrkesverksamma från 186 till 142 mellan 1943 och 1959. Det förefaller sannolikt att denna utveckling i och för sig verkar sänkande på hushållssparandet.

Hushållssparandets omfattning i framtiden blir därför i växande grad beroende av sparbenägenheten hos löntagarna. Avgörande blir de förändringar som konsumtionsbehoven och sparmotiven kan komma att undergå.

Vad konsumtionsbehoven beträffar kan man inte bortse från att nya behov kan dyka upp mycket snabbt och göra sig gällande med stor styrka. Man behöver inte gå så långt som att räkna med möjligheten att det kan uppstå ett mode att företa rymdfärder för nöjes skull. Medelhavsvillor och jordenruntkryssningar utgör måhända mer närliggande exempel på sådant som kanske snart nog kan bli föremål för allmän efterfrågan.

Å andra sidan är det inte omöjligt att många som fått sin ekonomi ansträngd på grund av välhögt konsumtionsstandard eller i samband med anskaffning av diverse prestige- och standardhöjande attribut, känner behov av ett förhållande till inkomsten avpassat sparkapital. Skulle det plötsligt bli modernt med solid ekonomi och att när som helst kunna lägga upp 50 000 — men visligen inte göra

det — så kunde ökningen i hushållssparandet naturligtvis bli mycket påtaglig.

Vår kännedom om löntagarnas sparmotiv tycks vara mycket bristfällig. Som de viktigaste kan man kanske mer gissningsvis ange dels olika former av målsparande, kanske främst med inriktning på eget hem, dels ett kvarstående trygghetsbehov, dels en längtan efter den handlingsfrihet och det större mått av självrespekt och självförtroende, som de flesta förknippar med ett förmögenhetsinnehav, dels ock — i förekommande fall — en önskan att kunna lämna något efter sig till barnen.

Här skall inte göras något försök att ange på vilka sätt och i vilken omfattning sparandet påverkas av skatteförhållandena och penningvärdets utveckling, då detta är frågor som behandlats många gånger förr. Det räcker att framhålla att sambanden mellan sparande, skatter och penningvärde uppenbarligen är så starka att utformningen av skatte- och penningpolitiken blir av avgörande betydelse för hushållssparandets framtid.

Om det förhåller sig som direktör Iveroth anser sannolikt, nämligen att vi har att emotse en relativ minskning av företagssparandet, så måste hushållssparandet och/eller det offentliga sparandet öka, såvida en sänkning av framstegstakten och/eller ökad inflation skall kunna undvikas. Om hushållssparandet inte ökar spontant

kan man välja mellan att påverka människorna att öka sitt sparande eller att höja det offentliga sparandet. Det kan vara lämpligt att först försöka belysa konsekvenserna av ett större offentligt sparande och därefter ta upp möjligheterna att påverka hushållssparandet.

Professor Ivar Sundbom framlade i våras en artikel betitlad: »Har konkurrensen en framtid?» (Ekonomisk Revy 1961: 4, s. 264). Han kom där även in på frågan om enskild kontra offentlig förmögenhetsbildning. Enligt hans uppfattning är politisk demokrati tänkbar endast i ett samhälle med fri ekonomi, vilket förutsätter privat äganderätt och fri konkurrens. Existerande fel och brister hos den fria ekonomin måste övervinnas genom att systemet utvecklas och förbättras. »Resignerar man däremot inför svårigheterna och byter ut ett gott ideal mot ett allt sämre, avstår man snart även från tron på människornas förmåga att själva gestalta samhällsekonomin efter sunda normer. Till slut accepteras läran om att människan är en viljelös naturprodukt, som icke har något annat val än att finna sig i en determinerad utveckling mot ett ekonomiskt system, som i allt betyder maktfördelningens motsats.»

Det är fullt avsiktligt som konsekvenserna av ökat offentligt sparande här belyses med hjälp av Sundboms ord. Det kommer att invändas att ett dylikt tillstånd inte eftersträvas av någon. Något sådant

har heller inte påståtts. Men det kan inte uteslutas att om man söker lösa dagens och morgondagens kapitalbildningsproblem genom att ytterligare öka det offentliga sparandet så vidmakthåller man en kumulativ process som kommer att leda fram till ett sådant sluttillstånd. Det förefaller som åtgärder vidtagna i syfte att öka det offentliga sparandet i regel också orsakar minskning av hushålls- och företagssparandet, varför effekten på det totala sparandet blir mindre än beräknat, vilket i sin tur föranleder ytterligare åtgärder för att öka det offentliga sparandet osv. Till en del sammanhänger det kanske med att det ofta anses nödvändigt att åtgärder för att öka det offentliga sparandet — vilka alltid tar formen av »inkomstförstärkningar» och aldrig av utgiftsbe-gränsningar — kombineras med åtgärder som har till syfte att i större eller mindre utsträckning kompensera olika grupper för verkningarna av de förstnämnda åtgärderna. Detta att ökningen av det offentliga sparandet sammankopplas med en ökning av olika inkomstöverföringar tycks i sin tur ha till följd att motståndet mot den pågående utvecklingen blir mer och mer uppluckrat.

Vad beträffar möjligheterna att påverka människorna till ökat sparande så är det naturligt att intresset koncentrerar sig till olika skattereformer. Man bör ha rätt att räkna med att den skattskyldiges

sparvilja ökar avsevärt om han har möjlighet att undanta sparade be-
 opp från beskattning och att in-
 resset att vidmakthålla en förmö-
 genhet blir större ju lindrigare kapi-
 talet och kapitalinkomsten beskat-
 as.

Att genomföra så omfattande
 skattefrihet för hushållssparandet
 att man på det sättet tryggar kapi-
 tal tillväxten är måhända förenat
 med svårigheter av såväl skattetek-
 nisk som statsfinansiell natur. Om
 det krävs för att bevara fri eko-
 nomi och politisk demokrati måste
 svårigheterna likväl övervinnas.

Reglerna för skattefriheten måste
 vara utformade på sådant sätt att
 fördelningen av förmögenhetsök-
 ningen i samhället blir så jämn och
 rättvis som möjligt. Härigenom
 elimineras också den egendomslös-
 het som förklarar så mycket av
 den avoghet som råder mot den fria
 ekonomin.

Allt talar för att dagens och mor-
 gondagens kapitalbildningsproblem
 endast kan lösas genom samhällets

medverkan. De avgöranden som
 samhället träffar i frågan, bl. a. på
 det skattepolitiska området, får ge-
 nomgripande återverkningar på
 hela samhällsutvecklingen. Det
 måste därför vara synnerligen ange-
 läget att det skapas klarhet angå-
 ende olika tänkbara lösningar och
 vilka konsekvenser de drar med
 sig.

Det kanske kan hävdas att kapi-
 tal försörjningsproblemet kommit i
 det läget att det förtjänar att bli
 föremål för offentlig utredning. På
 sätt och vis måste det vara lika vik-
 tigt att finna den bästa lösningen
 av detta problem som det en gång
 var att lösa arbetslöshetsproblemet.
 Här i landet brukar man ju be-
 römna sig av de bidrag som
 lämnats när det gällt att be-
 mästra sysselsättningsbristen. Var-
 för skulle man inte kunna ha
 samma ambitioner när det gäller
 frågan om kapitalförsörjningen.
 Ytterst gäller det ju dock att finna
 den rätta avvägningen mellan stat-
 liga och enskilda insatser.